

Reakcie slovenskej vojvodinskej publicistiky na rastúce ohrozenie ČSR v roku 1938

ONDREJ DRUGA

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Reactions of Slovak journalism in Vojvodina to the growing danger of Czechoslovakia in 1938

Abstract: The Vojvodina Slovaks were an active community in inter-war period, which was distinguished by strong relationship to Czechoslovakia as their ancestors country. Big part of this community responded very sensitively to the growing German aggression during 1938. The activity of Vojvodina Slovaks journalists is a very interesting source of information about the development of their opinion towards several observed subjects of the Czechoslovak, Yugoslav, but also international political scene.

Keywords: Slovaks abroad, Slovaks of Vojvodina, Yugoslavia, Munich crisis, Vienna arbitration, Czechoslovakia in 1938

Historický a kultúrny kontext

Vojvodinskí Slováci predstavujú špecifickú komunitu, ktorú zo širšieho hľadiska zaraďujeme medzi dolnozemsých Slovákov. Slováci na území dnešnej Vojvodiny¹ predstavovali a dodnes predstavujú vcelku konzistentnú a homogénnu komunitu, ktorá sa už od svojho vzniku odlišovala napríklad od slovenských komunít v Slavónsku, ktoré boli v skúmanom období tiež súčasťou Juhoslávie. Slovenské vojvodinské komunity majú viacero spoločných črt: okrem spoločných etnologických charakteristík je pre skúmané aktivity dôležitý predovšetkým vysoký stupeň národného povedomia a silná angažovanosť v občianskych, a národných záležitostiach. Po prvej

¹ Hranice autonómnej pokrajiny Vojvodina boli určené po Druhej svetovej vojne, pričom do nej boli zaradené tri historické regióny – Báčka, Srijem a časť regiónu Banát. Medzi vojvodinských Slovákov zaraďujem okrem slovenských komunít definovaných dnešnými hranicami Vojvodiny aj ďalšie tri slovenské enklávy, ktoré sa tiež nachádzajú v bezprostrednej blízkosti Vojvodiny – Ilok, Dobanovce a Boľovce.

svetovej vojne bolo územie dnešnej Vojvodiny pričlenené ku Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov, vďaka čomu miestni Slováci získali vcelku veľkú slobodu a priestor na národnokultúrny rozvoj. Vďaka predošlej úspešnej spolupráci s vojvodinskými Srbmi, ako aj vďaka aktívnej účasti pri oslobodzovaní Vojvodiny srbskými vojskami, považovala štátna moc miestnych Slovákov za spojencov pri budovaní nového štátu. Na základe toho im priznala práva, ktoré napríklad násobne väčšia komunita vojvodinských Maďarov v tomto istom období nemala.² Postupne tu vznikli inštitúcie kľúčové pre zachovanie slovenskej identity: slovenské gymnázium s učiteľským ústavom a kníhtlačiareň. Najväčšiu aktivitu preukazovala táto komunita po roku 1932, keď bola založená Matica slovenská v Juhoslávii a definitívne osamostatnená Slovenská evanjelická a.v. cirkev v Juhoslávii.³

Veľmi zaujímavým – a pre sledovanú problematiku aj kľúčovým – bol však vývoj vzťahu vojvodinských Slovákov k medzivojnovjej Československej republike. Tú v podstate absolútne prijali za svoju „starú vlasť“, čo sa odzrkadlilo napríklad v názvoch vznikajúcich slovenských spolkov: v Novom Sade fungoval Spolok československých žien, pričom takmer všetky členky boli Slovenky; jeden z najvýznamnejších slovenských kultúrnych spolkov Šafárik založili pod názvom Československá beseda Šafárik.⁴ Výrazná miera prijatia idey československého národa sa opakovane objavovala aj vo vyjadreniach predstaviteľov slovenskej komunity, a to aj v prípadoch, keď sa jednalo o čisto slovenské komunity, resp. spolky, napríklad: „*my, tunajšia vetvička československého národa.*“⁵ Skutočnosť až absolútneho stotožnenia sa s ideou československého národa je zaujímavá vzhľadom na to, že túto komunitu dlhodobo charakterizovalo veľmi silné národné cítenie a jej elita cielene pracovala na udržaní slovenskej identity.

² ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMANN, Miroslav a kol.: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 390.

³ Porovnaj: DRUGA, Ondrej: *Život a dielo Dr. Janka Bulíka*. Diplomová práca. Bratislava : FiF UK, 2013; GUBOVÁ-ČERVENÁ, Gabriela: *Slováci v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov 1918 – 1929*. Báčsky Petrovec – Nový Sad : Slovenské vydavateľské centrum – Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2015.

⁴ *Minulosť dneška : zborník prác napísaných pri príležitosti osemdesiateho výročia organizovanej spolkovej činnosti Slovákov v Novom Sade a päťdesiateho výročia založenia SKUS P. J. Šafárika*. Nový Sad : Slovenský kultúrno-umelecký spolok Pavla Jozefa Šafárika, 2000.

⁵ *Výzvanie*, 15. 10. 1928. Rukopis v súkromnej pozostalosti rodiny Dr. J. Bulíka.

Naopak, logické to bolo z dôvodu toho, že dominantnú časť tejto komunity tvorili evanjelici. Vzhľadom na tento silný vzťah k Československu je logické, že v období rastúceho ohrozenia republiky zo strany nacistického Nemecka rástla aj intenzita rôznych foriem reakcií vojvodinských Slovákov na túto situáciu. Jeden z najvýpovednejších prameňov pri skúmaní týchto reakcií predstavuje slovenská vojvodinská publicistika.

Charakteristika slovenských vojvodinských periodík a definovanie sledovaných tém

Slovenská publicistika vo Vojvodine bola v medzivojnovom období relatívne bohatá. Vzhľadom na to, že miestna slovenská komunita mala len niekoľko desiatok tisíc členov, vydávalo sa tu veľké množstvo slovenských periodík.⁶ Vydávanie časopisov úzko súviselo so založením slovenskej Kníhtlačiarne v Báčskom Petrovci. Viaceré časopisy vychádzali len niekoľko rokov, a teda nestihli nadobudnúť väčší význam. Ja som si pre svoj výskum vybral 4 periodiká, ktoré sa vyznačovali viacročnou kontinuitou svojej činnosti, a teda predstavujú relevantnejší zdroj informácií. Najvýznamnejším slovenským médiom tohto obdobia bol týždenník *Národná jednota*. Vychádzala v Báčskom Petrovci v rokoch 1920 – 1941.⁷ Do roku 1922 ju vydával Juhoslovanský vydavateľský spolok v Báčskom Petrovci, následne tlačiareň, ktorá od roku 1934 prešla do majetku Matice slovenskej v Juhoslávii. *Národná jednota* sa venovala predovšetkým spoločensko-politickým témam. Prioritou záujmu boli samozrejme udalosti týkajúce sa života slovenskej menšiny v Juhoslávii – presnejšie povedané, takmer výlučne išlo o informácie o vojvodinských Slovákoch, informácie o slavónskych komunitách sa objavovali len príležitostne. Veľký priestor sa venoval informovaniu o ČSR, vrátane hodnotenia jej vnútro politickej situácie. Šéfredaktorom bol v rokoch 1933 – 1941 Andrej Sirácky, profesor na

⁶ Pre porovnanie, na Slovensku a Podkarpatskej Rusi vychádzalo v tomto období spolu 120 politických časopisov, z toho len 33 slovenských. Chýry. In: *Národná jednota*. 24. 9. 1938, roč. 19, č. 39, s. 3–4.

⁷ ŠKORVANKOVÁ, E.: Slovenská menšina v Kráľovstve Juhoslávie a rozpad Československa. In: *N. O. Losskij a podiel ruskej inteligencie v emigrácii na rozvoj slovenskej vedy*. Bratislava : FIF UK, Katedra všeobecných dejín, Acta historica Posoniensia XXIX, 2015, s. 300.

slovenskom gymnázium v Báčskom Petrovci a jeden z najvplyvnejších ľudí miestnej slovenskej komunity v tomto období.⁸ Ako zodpovedný redaktor *Národnej jednoty* pracoval v rokoch 1929 – 1941 Michal Labát.⁹ Spomedzi redaktorov treba spomenúť Štefana Valenta-Šubarova, Samuela Šišku a Jána Čajaka staršieho aj mladšieho. V rokoch 1929 – 1932 vychádzala *Národná jednota* aj viackrát do týždňa. Jej náklad sa pohyboval odhadom medzi 1500-2000 kusmi, takže tento týždenník mal medzi vojvodinskými Slovákami značný vplyv.¹⁰

Dalším slovenským periodikom bol *Evanjelický hlásnik*. Redigoval ho evanjelický farár Ladislav Zgúth, časopis vychádzal mesačne v rokoch 1926 – 1941. Prioritne sa zameriaval na informovanie verejnosti o cirkevných a náboženských záležitostiach, reflektoval však aj spoločenskú situáciu, a to predovšetkým pri zlomových udalostiach skúmaného obdobia.¹¹

Matica slovenská v Juhoslávii vydávala v rokoch 1933 – 1941 časopis *Náš život*. Vychádzalo 4-6 čísel do roka, väčšinou formou dvojčísel. Do roku 1938 ho redigoval Ján Čajak starší, v rokoch 1939 – 1940 matičný tajomník Michal Topol'ský. Obsah sa zameriaval prioritne na činnosť Matice slovenskej v Juhoslávii, ale pozornosť bola venovaná aj iným spoločenským problémom.

V Báčskom Petrovci sa v rokoch 1920 – 1944 každoročne vydával *Národný kalendár*. Ako jediný spomedzi rozoberaných periodík teda bol vydávaný aj po okupácii Juhoslávie v apríli 1941.¹² Spočiatku ho redigoval Samuel Štarke, v rokoch 1934 – 1941 Andrej Sirácky. V 30-tych rokoch vychádzal v náklade 6-7 tisíc výtlačkov, vďaka čomu bol najrozšírenejším slovenským periodikom.¹³

Čo sa týka sledovaných fenoménov zaujímavých pre môj výskum, pôjde znovu o niekoľko tematických celkov, resp. skupín tém. Prvou z nich je vzťah k Československu a k jednotlivým subjektom jeho vnútornej politiky: k centralistickým stranám, k ideí čechoslovakizmu a

⁸ SIRÁCKY, J.: *Dlhé hľadanie domova*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 247-249.

⁹ VALENTÍK, V.: *150 rokov slovenských novín a časopisov vo Vojvodine (1864 – 2014)* – dokumentárna výstava. Báčsky Petrovec : Múzeum vojvodinských Slovákov, 2014, s. 6.

¹⁰ KMEŤ, M.: *Krátke dejiny dolnozemsých Slovákov 1*. Nadlak : Vydavateľstvo Ivan Krasko, 2012, s. 299-300.

¹¹ VALENTÍK, V.: *150 rokov*, s. 7.

¹² VALENTÍK, V.: *150 rokov*, s. 10, 14.

¹³ KMEŤ, M.: *Krátke dejiny*, s. 300-301.

k autonomistickému hnutiu na Slovensku, reprezentovanému predovšetkým Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou.¹⁴ Zaujímavé je tiež vnímanie popredných osobností – E. Beneša a M. Hodžu – už v predvojnovom období. Druhým sledovaným tematickým celkom je vzťah k nacistickému Nemecku a fašistickému Taliansku, a postoje voči ich zahraničnej politike týkajúcej sa Československa. Tretím celkom je vzťah k spojencom ČSR, predovšetkým k Francúzsku a Veľkej Británii. Štvrtou skupinou tém sú vyjadrenia vojvodinských slovenských periodík o zahraničnej politike juhoslovanskej vlády, presnejšie o tých jej rozhodnutiach, ktoré sa týkali vzťahu Juhoslávie k mocnostiam Osi, k ČSR a k Malej dohode. Viaceré názory v niektorých témach a vzťahy k politickým a ideovým subjektom ostali nezmenené, niektoré sa ešte viac utvrdili, iné sa však postupne menili.

Treba podotknúť, že obsah slovenských periodík reflektuje predovšetkým názory elity, ktorá na ich obsah vplývala. Vzhľadom na relatívne veľký dosah týchto médií je isté, že svojím smerovaním ovplyvnili aj veľkú časť bežných členov komunity, nie však všetkých.

Reakcie na anšlus Rakúska a sudetskú krízu

Väčšina predstaviteľov vojvodinskej slovenskej komunity sa voči nacistickému Nemecku vyjadrovala od nástupu nacistov k moci prakticky výlučne negatívne. Najvýraznejšie sa tieto názory prejavovali na stranách *Národnej jednoty*, keďže to bol týždenník priority zameraný na spoločensko-politické témy. Začiatkom roku 1938 postoje redakcie voči nacizmu a fašizmu v tomto trende pokračovali.¹⁵ Priamejšie vyjadrenia sa tu objavujú v článkoch autora s pseudonymom (*or*). Zaujímavý je predovšetkým jeho článok s názvom *Ilúzia, z ktorej nás čas vylieči* v č. 9/38 z 26. februára 1938. Autor nepoužíva ostrý tón ani urážlivé slová, ale priamo a otvorene pomenúva situáciu v Nemecku, ktorú považuje za vážnu. Za silne antifašistický prejav považujem záver článku s agitačným charakterom: „Čistka v Nemecku (4. februára), predohra k anšlusu a zdôrazňovanie nárokov na nemecký priestor v strednej a východnej

¹⁴ Ďalej už len „HSES“.

¹⁵ Angličania nedôverujú hitlerovskému Nemecku; Nemecko a Rakúsko; V Nemecku zatvárajú katolícke školy. In: *Národná jednota*. 19. 2. 1938. roč. 19, č. 8, s. 2.

Európe – veru nie sú veci, ktoré by nás mali ukolembať do idylickej nálady a zrovná nadchnúť pre ďalšie plány germánskeho imperializmu. Presvedčení sme o tom, že časy nás rýchle vyliečia z ilúzií, ktoré máme o šľachetnosti a humánosti tých, ktorí si násilie a moc vyvesili na najvyšší štít.“ Autor sa tu vo zvýšenej miere venuje aj kritike slovenských predstaviteľov, ktorí sa k nemeckému a talianskemu režimu vyjadrovali v obdivnom svetle.¹⁶ Okrem iného tým zrejme naráža na vyjadrenia békeškočabianskeho farára Ludovíta Žigmunda Szeberényiho, ktorý pôsobil ako redaktor *Čabianskeho kalendára* a *Evanjelického hlásnika* Slovákov v Maďarsku. Vo svojich článkoch z tohto obdobia vyjadroval obdiv voči politike Mussoliniho a Hitlera.¹⁷ Rozhľadenejšie príspevky o medzinárodnej politike písal aj autor s pseudonymom *Št.* Napríklad v článku s názvom *Kríza a Spoločnosť národov* zo začiatku marca 1938 rozoberá problémy nefunkčnosti Spoločnosti národov, pričom okrem iného momentálny stav opisuje slovami: „*Vymenovaná bola za zbroj proti vojne, ale žiadnej zbrane sa jej nedalo do ruky.*“¹⁸

Na samotný anšlus Rakúska reagovala *Národná jednota* dosť ostrým tónom. Na titulnej strane č. 13/38 sú vo viacerých článkoch vymenované všetky podstatné faktografické údaje anšlusu.¹⁹ Uvedený je tu však článok autora *Št. – Ohrozené Československo*. Autor tu dramaticky opisuje udalosti okolo anšlusu z pohľadu Československa. Text má znovu silno emotívny záver: „*V Hitlerových plánoch teraz je Československo na rade. Na severe Reich stojí výbojne. Na západe podmanené Rakúsko. Na juhu revizionistické Maďarsko. Voči nim rozhárané Rusko, v krízach prebývajúca Franciá a nerozhodná Angliá! Trápne perspektívy!*“²⁰ Na rozdiel od ostatných článkov je tento rozhodne emotívnejší, znovu sa tu objavuje burcujúci charakter záveru článku.

¹⁶ Ilúzia, z ktorej nás čas vylieči. In: *Národná jednota*. 26. 2. 1938, roč. 19, č. 9, s. 1.

¹⁷ KMEŤ, M.: *Historiografia dolnozemskej Slovákov v prvej polovici 20. storočia*. Krakov : Spolok Slovákov v Poľsku, 2013, s. 63.

¹⁸ *Kríza a Spoločnosť národov*. In: *Národná jednota*. 5. 3. 1938, roč. 19, č. 10, s. 1.

¹⁹ Rakúsko zmizlo s mapy Európy; Privtelením Rakúska Nemecko získalo 83.900 štvorcových kilometrov a 6.760.000 občanov; Chamberlain o medzinárodnej situácii. In: *Národná jednota*. 19. 3. 1938, roč. 19, č. 12, s. 1.

²⁰ *Ohrozené Československo*. In: *Národná jednota*. 19. 3. 1938, roč. 19, č. 12, s. 1. Výraz „trápný“ je medzi vojvodinskými Slovákami používaný zväčša vo význame utrápený – odvodené od slovesa trápiť sa.

V ďalšom období pokračovala *Národná jednota* v predošlom trende a písala o Nemecku, nacistickej ideológii a nacistických hnutiach vo vyslovene negatívnom svetle.²¹ V tomto duchu je uvedený aj kratší článok informujúci o národnostnom útlaku Lužických Srbov v Nemecku.²² Naproti tomu boli vydávané články o odhodlaní západných spojencov brániť ČSR,²³ pozornosť sa tiež venovala aj Malej dohode.²⁴ *Národná jednota* v tomto období vydávala väčšie množstvo článkov jednoznačne demonštrujúcich podporu Československej republiky.²⁵ Najidealistickejšie pôsobil článok *Skalopevné Československo* od Branislava Mokiča a *Československo je určené, aby vytrvalo ako pevnosť mieru, slobody a demokracie v Európe* so zhrnutým príhovorom Scotusa Viatora v Luhačovičiach.²⁶

Pozoruhodný je tiež neutrálny štýl, akým *Národná jednota* informovala o činnosti juhoslovanskej vlády. Napríklad článok informujúci o treťom výročí vlády M. Stojadinovića písaný v podstate len v pozitívnom svetle pôsobí priam propagandisticky. Pozoruhodné je to aj vzhľadom nato, že Ján Bulík ako jedna z najvplyvnejších slovenských vojvodinských osobností tohto obdobia a blízky spolupracovník redakcie *Národnej jednoty* proti Stojadinovičovej vláde aktívne pôsobil. Taktiež je zvláštne, že profašistickú orientáciu Stojadinovičovej vlády nekomentoval šéfredaktor Andrej Sirácky, ktorý bol komunista.²⁷

V čísle 23/1938 zo 4. júna redakcia informuje v článku *Sympatie juhoslovanského národa patria Československu* o návšteve poslanca za Juhoslovanské radikálne spoločenstvo²⁸ v Petrovci. Poslanec Nikolić sa

²¹ Nacistický svetový názor; Nezdarený fašistický prevrat v Brazílii. In: *Národná jednota*. 14. 5. 1938, roč. 19, č. 20, s. 1.

²² Lužickí Srbi v Nemecku. In: *Národná jednota*. 14. 5. 1938, roč. 19, č. 20, s. 1.

²³ Francúzsko stojí za Československom; Zasedanie Spoločnosti národov v Ženeve; W. Churchill za rozšírenie anglo-francúzskej dohody. In: *Národná jednota*. 14. 5. 1938, roč. 19, č. 20, s. 1. Európa na stráži. In: *Národná jednota*. 18. 6. 1938, roč. 19, č. 25, s. 1.

²⁴ Priaznivý výsledok malodohodových porád na Sinaji; Svitá?; Jednotné a svorné oslavy 1. mája na Slovensku. In: *Národná jednota*. 7. 5. 1938, roč. 19, č. 19, s. 1. Rumunsko na strane Československa. In: *Národná jednota*. 21. 5. 1938, roč. 19, č. 21, s. 3-4.

²⁵ Stále európske napätie; Pomáhajte brániť Československú republiku! In: *Národná jednota*. 4. 6. 1938, roč. 19, č. 23, s. 1-2.

²⁶ Skalopevné Československo; Československo je určené, aby vytrvalo ako pevnosť mieru, slobody a demokracie v Európe. In: *Národná jednota*. 16. 7. 1938, roč. 19, č. 29, s. 1.

²⁷ Tri roky Stojadinovičovej vlády. In: *Národná jednota*. 2. 7. 1938, roč. 19, č. 27, s. 1.

²⁸ V originálnom znení *Jugoslovenska radikalna zajednica* – ďalej už len „JRS“.

vyjadroval k sudetskej otázke, pričom vyjadril presvedčenie, že bude riešená v rámci ústavy ČSR. Taktiež sa vyjadril o pevnosti a sile Malej dohody, ktorá bude „brániť svoje záujmy proti komukolvek“.29 Skutočné plány Stojadinovicovej vlády boli už v tom čase samozrejme odlišné, čo sa naplno preukázalo počas mníchovskej krízy. Treba však podotknúť, že aspoň po stránke oficiálnych prejavov deklarovania spojenectva s ČSR pokračoval Stojadinović na úrovni predošlých vlád. Odignoroval napríklad odporúčanie talianskeho vyslanectva v Belehrade, aby nepovolil juhoslovanským sokolom odcestovanie na všesokolský zlet do Prahy.³⁰

Za samostatnú tému, dlhodobo prítomnú na stranách *Národnej jednoty* možno považovať články demonštrujúce československo-juhoslovanské priateľstvo a spoluprácu. V tomto duchu je písaná napríklad reportáž zo Slovenských národných slávností v Báčskom Petrovci. Autor si dal záležať na zdôraznení zvitania juhoslovanských štátnych predstaviteľov s československým vyslancom Jaroslavom Lípom na sokolskom cvičisku, ktoré diváci prijali veľmi pozitívne, „ako by boli dokumentovali, symbolizovali toto bratstvo a priateľstvo juhoslovansko-československé“.31 Zámer propagácie juhoslovansko-československého priateľstva je vidieť aj v článku *Veľkolepé privítanie Bystričanov v Šabci*.32 Silné verejné vyhlásenia demonštrujúce spojenectvo Juhoslávie a Československa viackrát odzneli na slávnosti pri príležitosti 20. výročia kragujevskej vzbury slovenských vojakov dňa 19. 6. 1938. Bolo tu prítomných niekoľko tisíc ľudí a vysokí predstavitelia ČSR.³³ Zaujímavé však je, že z juhoslovanskej strany sa podujatia zúčastnili len nižší predstavitelia.³⁴

²⁹ Sympatie juhoslovanského národa patria Československu. In: *Národná jednota*. 4. 6. 1938, roč. 19, č. 23, s. 1.

³⁰ VANKU, M.: *Mala antanta*. Titovo Užice, 1969, s. 280.

³¹ Veľkolepý priebeh XX. Slovenských národných slávností. In: *Národná jednota*. 13. 8. 1938, roč. 19, č. 33, s. 1.

³² Veľkolepé privítanie Bystričanov v Šabci. In: *Národná jednota*. 13. 8. 1938, roč. 19, č. 33, s. 3.

³³ Boli tu prítomní o. i. gen. Rudolf Viest a miestopredseda (podpredseda) poslaneckej snemovne Dr. Ivan Markovič.

³⁴ Dojímavá pietná slávnosť slovenských mučeníkov popravených v Kragujevci. In: *Národná jednota*. 25. 6. 1938, roč. 19, č. 26, s. 1. Z juhoslovanských predstaviteľov tu boli prítomní len mešťanosta Kragujevca, predseda belehradskej Juhoslovansko-československej ligy a zástupca belehradských vysokoškolákov.

Články v *Národnej jednote* zo začiatku júla 1938 informujú o všesokolskom zlete v Prahe, ktorý prebiehal súbežne so Zjazdom zahraničných Čechov a Slovákov. Prelína sa tu viacero tém – podpora ČSR, demonštrácia československo-juhoslovanského priateľstva a zároveň jednoty Malej dohody. Reportáž zo zletu hovorí o silnom mobilizačnom charaktere týchto slávností, ktoré okrem iného demonštrovali malodohodové spojenectvo. Cvičení sa zúčastnilo aj približne 10 000 sokolov z Južoslávie, na vojenských prehliadkach boli prítomné aj armádne oddiely Rumunska a Južoslávie.³⁵ Taktiež sa tu nachádza článok o manifestačnom sneme zahraničných Čechov a Slovákov v Prahe, na ktorom prítomní predstavitelia krajských komunít demonštrovali oddanosť ČSR.³⁶

Čo sa týka charakteru hodnotenia autonomistického hnutia na Slovensku, na jar a v lete 1938 bol vzťah k nemu dosť kritický. Vojvodinskí Slováci sledovali vývoj slovenskej politiky a posilňovanie autonomistických tendencií s nevôľou. Napríklad v *Národnej jednote* č. 19/38 zo 7. mája uviedla redakcia článok prebratý zo slovenského periodika *Ludová politika*, kde je vcelku zosmiešňujúcim tónom podaný návrh, aby bola pri členoch HSLS použitá nacistická metóda na overovanie národnostného pôvodu, v tomto prípade slovenského. Autor článku naráža na ich údajnú „maďarónkosť“ a upozorňuje na skutočnosť, že autonomistické snahy tejto strany majú za následok priame posilňovanie maďarskej iredenty.³⁷ Čo sa týka informovania o situácii na Slovensku, pôsobí prístup redakcie *Národnej jednoty* skôr selektívne – prioritne sú uvádzané informácie skupín orientovaných čechoslovakisticky. Napríklad v *Národnej jednote* č. 21/38 z 21. mája je uverejnený manifest slovenských a českých spisovateľov vyzývajúci obyvateľstvo k jednote.³⁸ Taktiež článok s nadpisom *Jednotné a svorné oslavy 1. mája na Slovensku* informuje o jednotnom postoji Slovenska.³⁹ Takáto interpretácia udalostí v danej dobe nezodpovedala realite, keďže

³⁵ X. všesokolský slet bol mohutnou manifestáciou slovenskej a demokratickej myšlienky. In: *Národná jednota*. 9. 7. 1938, roč. 19, č. 28, s. 2.

³⁶ Manifestácia zahraničných Slovákov a Čechov v Prahe. In: *Národná jednota*. 9. 7. 1938, roč. 19, č. 28, s. 2.

³⁷ Nemci a „Nemci“. In: *Národná jednota*. 7. 5. 1938, roč. 19, č. 19, s. 2.

³⁸ Manifest slovenských a českých spisovateľov; Pomer československo-nemecký. In: *Národná jednota*. 14. 5. 1938, roč. 19, č. 20, s. 2.

³⁹ Jednotné a svorné oslavy 1. mája na Slovensku. In: *Národná jednota*. 7. 5. 1938, roč. 19, č. 19, s. 1.

HSES od januára 1938 stupňovala svoje autonomistické požiadavky a pritvrďovala svoje vyjadrenia.⁴⁰ Tento trend je tiež potvrdený na titulnej strane *Národnej jednoty* č. 24/38 z 10. júna 1938. V článku *Mohutná manifestácia slovenského roľníctva...* informuje redakcia o manifestáciách a zhromaždeniach v ČSR, pričom článok formuluje tak, aby situácia na Slovensku vyzerala byť naklonená vláde a jednote republiky: „V minulú nedeľu a pondelok boli to zvlášte manifestácie v Prahe, kde stotisíc robotníkov defillovalo pred prezidentom Benešom a v Bratislave desaťtisíce slovenských sedliakov pozdravovali predstaviteľov čslov. vlády [...] V nedeľu manifestovala i Slovenská ľudová strana za Pittsburskú dohodu.“⁴¹ Demonštráciu HSES za Pittsburskú dohodu tu autori bližšie neopísali a zaradili ju medzi demonštrácie za jednotu ČSR počas rastúceho nemeckého tlaku, aj keď reálne hlavným jej motívom bolo silnejúce volanie po autonómii Slovenska. Neinformovanému čitateľovi tak mohol byť navodený dojem, že aj toto zhromaždenie malo za hlavný cieľ podporiť jednotu republiky.⁴²

O smrti Andreja Hlinku informovala *Národná jednota* rozsiahlym článkom na titulnej strane č. 34/38. Pozornosť bola venovaná predovšetkým jeho politickej činnosti pred rokom 1918. O autonomistickej orientácii jeho strany informuje redakcia len v poslednom odseku, keď píše, že strana dostala v niektorých aspektoch „ráz protičeský. Tu strana, najmä v posledné časy zašla až príliš ďaleko, ale toto sa už nedialo za priamej a vedomej účasti staručkého a nemocného Hlinku.“⁴³ Článok znovu navodzuje dojem, že redakcia *Národnej jednoty* sa snaží vykresliť slovenskú politickú scénu ako jednotnú. Očividné je predovšetkým zamlčanie Hlinkových aktivít a názorov bezprostredne pri zakladaní ČSR, jeho cesty na Parížsku mierovú konferenciu, a podobne. Podľa môjho názoru to u redakcie *Národnej jednoty* potvrdzuje už spomínaný selektívny výber informácií pri vykresľovaní politickej situácie na Slovensku.

V *Národnom kalendári* informoval o živote a smrti A. Hlinku dvojstranový článok. Oproti *Národnej jednote* pôsobí tento článok priamejšie a kritickejšie. Hneď v úvode sa vyskytuje kritickejšia

⁴⁰ TIBENSKÝ, J. a kol.: *Slovensko – dejiny*. Bratislava : Obzor, 1971, s. 700.

⁴¹ Mohutná manifestácia slovenského roľníctva... In: *Národná jednota*. 10. 6. 1938, roč. 19, č. 24, s. 1.

⁴² TIBENSKÝ, J. a kol.: *Slovensko – dejiny*, s. 700-701.

⁴³ Andrej Hlinka. In: *Národná jednota*. 20. 8. 1938, roč. 19, č. 34, s. 1.

formulácia: „ ...a za svoj program politický (národ a viera) bojoval až fanaticky.“ Otvorene a priamo je tu tiež opísaná jeho opozícia voči centralistickej politike, ako aj jeho autonomistické snahy. Štýl textu má však skôr informatívno-neutrálny charakter, nenachádzajú sa tu odsudzujúce výroky, skôr naopak – text je písaný úctivo k Hlinkovmu životnému dielu.⁴⁴

V *Národnom kalendári* sa tiež nachádza dlhší článok s názvom *Búrlivý rok 1938*, ktorý sa venuje zahraničnopolitickým udalostiam. Opis európskych udalostí tu začína anšlusom Rakúska, pozornosť sa venuje aj následnému stupňovaniu nemeckých požiadaviek voči ČSR. Článok je písaný informatívnym štýlom, podáva dobrý faktografický prehľad.⁴⁵

Reakcie na mníchovskú krízu

Národná jednota informovala o udalostiach v ČSR po anšluse Rakúska v podstate neustále, k udalostiam mníchovskej krízy sa teda dostala úplne prirodzenou kontinuitou. Súvisiace články boli uverejňované v pokračujúcom duchu jasného odsudzovania nacizmu a nemeckej expanzívnej politiky, ako aj v jednoznačnej podpore ČSR, vrátane podpory centralistickej politiky a čiastočne aj koncepcie československého národa. S rastúcim napätím sa zvyšoval aj výskyt ostrejšie ladených článkov, ako napríklad článok *Kongres nacistov v Nürnbere*. Autor v ňom podáva kritický názor na fungovanie mítingov NSDAP: „Smyslom takýchto kongresov je pripraviť masám divadlo, parády a odvrátiť ich pozornosť od ťažkých vnútorných problémov Nemecka.“⁴⁶ Otvorene kritický je aj článok *Sen o nemeckej nadvláde v Európe. Otázka nemeckej menšiny v ČSR je len zámienkou*.⁴⁷ Odhodlanie Československa sa zase prezentuje v článku *Československo chce mier, ale nie za každú cenu*, v ktorom autor pojednáva o rôznych aspektoch sudetskej krízy, pričom v závere nevylučuje možnosť vojenského konfliktu.⁴⁸ Na viacerých

⁴⁴ Andrej Hlinka. In: *Národný kalendár*. 1939, roč. 20, s. 91-92.

⁴⁵ *Búrlivý rok 1938*. In: *Národný kalendár*. 1939, roč. 20, s. 149-155.

⁴⁶ *Kongres nacistov v Nürnbere*. In: *Národná jednota*. 10. 9. 1938, roč. 19, č. 37, s. 1.

⁴⁷ *Sen o nemeckej nadvláde v Európe. Otázka nemeckej menšiny v ČSR je len zámienkou*. In: *Národná jednota*. 10. 9. 1938, roč. 19, č. 37, s. 1.

⁴⁸ *Československo chce mier, ale nie za každú cenu*. In: *Národná jednota*. 10. 9. 1938, roč. 19, č. 37, s. 1.

miestach autori vyjadrujú aj svoj postoj k týmto udalostiam, a to predovšetkým v záverečných častiach článkov, ktoré často pôsobia mobilizujúco. Tak je to napríklad v článku *Medzi vojnou a mierom* č. 38/38 zo 17. septembra. Väčšina článku má skôr informatívny charakter, záver je však subjektívny: „*My v týchto ťažkých časoch úplne sympatizujeme s našimi v starej vlasti a pevne veríme, že i tieto kritické chvíle prejdú a nášmu národu svitnú lepšie časy. [...] Československý národ si so zbraňou v ruke vybojoval svoju slobodu a so zbraňou si ju aj uháji.*“⁴⁹ Na ideovú a kultúrnu rozdielnosť nacistickej a československej politiky poukázala redakcia *Národnej jednoty* prostredníctvom rozboru dvoch prejavov, ktoré k aktuálnej situácii zazneli – vcelku kultúrny, aj keď odhodlaný prejav E. Beneša a emotívno-demagogický prejav A. Hitlera. V úvode textu podal autor subjektívne stanovisko: „*Dobre je, že tieto dva prejavy odzneli skoro súčasne. To je dobré poučenie pre rasistov. Vidí sa jasne „superiórna rasa“ a svet sa mohol presvedčiť aspoň trochu o duchu a spôsoboch, ktoré ovládajú dnes národ Tretej ríše.*“⁵⁰ S touto témou nepriamo súviseli aj iné články, ako napríklad T. G. Masaryk *o nebezpečenstve pangermanizmu v r. 1916*, v ktorom bola citovaná časť Masarykovho textu.⁵¹

Veľmi napätá situácia počas vrcholu mníchovskej krízy sa odrazila aj na charaktere obsahu *Národnej jednoty* – dovtedy prevládajúci informatívny štýl bol nahradený subjektívno-hodnotiacim s výraznou emotívnosťou. V článku uvedenom na titulnej strane *Národnej jednoty* z 24. 9. 1938 sa to prejavilo napríklad vo vete: „*Je to nápor, aký by nevydržal hádam ani jeden národ na svete okrem nášho národa československého. Je to nápor na jeho život, existenciu, na jeho budúcnosť.*“ Tento silno expresívny štýl vyjadrovania svedčí o výnimočnosti situácie, ako aj o silnom emotívnom vnímaní týchto udalostí v redakcii. Podľa môjho názoru však môže ísť aj o mierne propagandistický zámer – udržať meno ČSR medzi vojvodinskými Slováckmi v silnom vplyve aj počas obdobia medzinárodného tlaku. Podobný štýl v texte pokračuje: „*Proti malému, všetkými opustenému národu stoja veľmoci a národy*

⁴⁹ *Medzi vojnou a mierom*. Československý národ si so zbraňou v ruke vybojoval svoju slobodu a so zbraňou si ju aj uháji. In: *Národná jednota*. 17. 9. 1938, roč. 19, č. 38, s. 1.

⁵⁰ Dva prejavy. In: *Národná jednota*. 17. 9. 1938, roč. 19, č. 38, s. 1-2.

⁵¹ Slová, ktoré platia i dnes. T. G. Masaryk o nebezpečenstve pangermanizmu v r. 1916. In: *Národná jednota*. 24. 9. 1938, roč. 19, č. 39, s. 3.

*krvožiznivé a ukrutné. Nielen jeho ideály, jeho minulosť, česť, ale i život, holý, biedny život chcú zdeptať, a zničiť tento malý, ale hrdinský a morálne vysoko stojaci národ.*⁵²

Nasledujúce číslo *Národnej jednoty*, prvé po Mníchovskej dohode, je však písané v prekvapivo pokojnom duchu, bez predpokladateľného hnevu a burcovania. Nadpis hlavného článku znie *Mier bol zachránený* s podtitulom *Dohoda štyroch veľmocí v Mníchove*. V porovnaní s veľmi ostrým tónom textu použitom v predošlom čísle je tento zmierlivý tón dosť očividný. Na celej titulnej strane bol opísaný priebeh celej mníchovskej krízy. Negatívne hodnotenie sa viazalo v podstate len na konanie hitlerovského Nemecka. Podľa môjho názoru je prekvapivé, že neprizvanie zástupcov ČSR k rokovaniu sa nespochybňuje ani neoznačuje frázami typu „o nás bez nás“, a podobne. Ďalším prekvapením je, že konanie Francúzska a Británie tu nie je podrobované kritike.⁵³ Tento nečakane pokojný charakter hodnotenia udalostí sa objavuje aj v ďalších článkoch. V sekcii *Chýry* je uvedená *Modlitba tohto večera* od Karla Čapka prevzatá z *Lidových novin*. Predstavuje veľmi zaujímavé podanie vyrovnávania sa s aktuálnou situáciou – pokojné, rozumné, ale odhodlané.⁵⁴ V rovnako pokojnom duchu je uvedená informácia o odstúpení E. Beneša z postu prezidenta ČSR. Dôraz sa tu kladie na pozitívne fakty, sú uvedené aj pochvalné vyjadrenia rozličných svetových štátnikov a médií, ktoré Benešovi dávajú aj zásluhu na zachovaní mieru.⁵⁵ Jediné vyjadrenie, ktoré by mohlo budiť dojem hnevu, alebo bojovnosti, je názov článku prinášajúceho kompletne znenie Mníchovskej dohody – *Mníchovský diktát*. Samotný text sa tu však uvádza bez akéhokoľvek stanoviska, či negatívneho vyjadrenia.⁵⁶ O zmiernenom tóne voči Nemecku v tomto období svedčí aj článok opisujúci riešenie otázky hraníc s Maďarskom v *Národnej jednote* č. 43/38. Spomína sa tu, že Nemecko odmieta podporovať agresívne plány Poľska a Maďarska: „*Treba objektívne*

⁵² Československo v záujme európskeho mieru prináša najväčšiu obeť. In: *Národná jednota*. 24. 9. 1938, roč. 19, č. 39, s. 1.

⁵³ Mier bol zachránený. Dohoda štyroch veľmocí v Mníchove. In: *Národná jednota*. 1. 10. 1938, roč. 19, č. 40, s. 1.

⁵⁴ Chýry. In: *Národná jednota*. 1. 10. 1938, roč. 19, č. 40, s. 3.

⁵⁵ Odstúpenie prezidenta E. Beneša.

⁵⁶ Mníchovský diktát. In: *Národná jednota*. 8. 10. 1938, roč. 19, č. 41, s. 3.

konštatovať, že Nemci sa chovajú korektne (a trebárs pritom sledujú aj svoje zvláštne ciele) a nezhoršujú i tak hodne ťažkú pozíciu Československa.⁵⁷ Aj články informujúce o utečencoch zo Sudet a územných stratách ČSR sú písané v neutrálnom, faktografickom duchu.⁵⁸ Zmenu štýlu potvrdzuje aj článok v č. 44/38, v ktorom sa rozoberá otázka vrátenia nemeckých kolónií. Štýl je tu čisto informatívny, v závere je vymenované hospodárske bohatstvo jednotlivých kolónií.⁵⁹ V tomto článku, informujúcom v podstate o jednej z foriem nemeckej rozpínavosti, ktorá bola predtým v *Národnej jednote* pranierovaná, nie je ani náznak odsudzovania takýchto krokov. Redakcia si istotne uvedomovala celý kontext udalostí a ich dôsledky, avšak nezareagovala na ne. V tomto prípade podľa môjho názoru nemôže ísť o to, že by redakcia prehodnotila svoj postoj. Jedným z dôvodov by teoreticky mohol byť fakt, že Nemecko v tomto období vystúpilo v prospech ČSR proti maďarským územným nárokom, čo mohlo budiť dojem, že bude dodržiavať podmienky Mníchovskej dohody ohľadom garancie hraníc ČSR. Druhá možnosť príliš pozitívnych formulácií mohla byť intervencia zo strany juhoslovenskej vlády, prípadne opatrnosť redakcie v snahe predísť takýmto intervenciám.

Pre porovnanie informačného zamerania podávaných správ som siahol po dvoch denníkoch zo Slovenska. Denník *Slovák* informuje o udalostiach mníchovskej krízy razantne, ale s relatívnym odstupom, keďže aj v týchto chvíľach venuje stále takmer až prioritnú pozornosť vyriešeniu autonomistických požiadaviek Slovenska.⁶⁰ Denník *Slovenský hlas* sa spôsobom podávania týchto negatívnych informácií približuje pokojnému duchu *Národnej jednoty*. Ťažké skutočnosti sú tu oznamované vcelku pokojne a racionálne. Na titulnej strane je okrem základných informácií uvedený aj príhovor gen. Syrového s názvom *Zostali sme sami*. Príhovor opisuje ťažkú voľbu najvyšších predstaviteľov ČSR, nevyhnutnosť „zachovania národa“, a teda aj nevyhnutnosť

⁵⁷ Otázka nových československo-maďarských hraníc ešte vždy nie je vyriešená. In: *Národná jednota*. 22. 10. 1938, roč. 19, č. 43, s. 2.

⁵⁸ Československo stratí skoro 5 miliónov obyvateľov; Sudetskí uprchlíci sa vysťahujú do anglických kolónií. In: *Národná jednota*. 22. 10. 1938, roč. 19, č. 43, s. 2.

⁵⁹ Nemecko dostane nazpät' svoje kolonie. In: *Národná jednota*. 29. 10. 1938, roč. 19, č. 44, s. 2.

⁶⁰ Hodžova vláda padla; Slovenské stanovisko v rozhodujúcich chvíľach: Poľsko našou jedinou nádejou! Nech zmúdre konečne pražská diplomacia; Po veľkom rozhodnutí. In: *Slovák*. 23. 9. 1938, roč. 20, č. 217, s. 1-3.

pristúpenia na mierové riešenie. Celá druhá časť príhovoru sa už venuje snahe motivovať ľud oklieštenej republiky konsolidovať pomery a udržať sa. Najzreteľnejšie sa tento zámer dá vidieť v záverečnej časti príhovoru: „Vyzývam náš národ a náš ľud, aby prekonal svoje rozhorčenie, svoje sklamanie a svoj bôľ a aby pomáhal zaistiť budúcnosť nás všetkých v našich nových hraniciach. Sme všetci na jednej lodi a každý nech pomáha priviesť ju, hoci poškodenú, do prístavu mieru.“ Okrem apelu na prijatie nových podmienok tu je logicky prítomná aj výzva k jednote: „Hlavnou vecou je, aby bola medzi nami shoda a jednota, aby nevnikol rozkol do našich radov.“⁶¹ Tieto vety podľa mňa definujú celú informačno-propagačnú koncepciu, ktorou sa vláda rozhodla postaviť k vzniknutej situácii: namiesto toho, aby sa pozornosť sústredila na znovuotváranie otázok, ktoré už veľmoci uzavreli, sa rozhodli sústrediť pozornosť čitateľov na konsolidáciu republiky v jej nových hraniciach a podmienkach. Konanie redakcie *Národnej jednoty* je podľa mňa pochopiteľné: v prvom čísle sa ešte redaktori nechali uniesť emóciami, následne však aj vplyvom zaujatého postoja československej politiky a štýlu, akým to podávali viaceré periodiká, zmenili prístup. V podobnom duchu sú ladené všetky politické články tohto čísla *Slovenského hlasu*,⁶² ako aj jeho ďalších čísel.⁶³

Ostrý a veľmi kritický štýl písania sa v tomto období na stranách *Národnej jednoty* vyskytuje v podstate len voči Maďarsku. Tým sa vyznačovala už počas celého medzivojnového obdobia, pričom väčšinou to súviselo s hodnotením zlého postavenia Slovákov v Maďarsku. Akonáhle počas Mníchovskej krízy Maďarsko začalo klásť svoje nároky, redakcia *Národnej jednoty* v podstate okamžite reagovala veľmi ostrým tónom. Príkladom je článok *Ako Československo „terorizuje“ Maďarov...* v č. 40/38 z 1. 10. 1938. Okrem relatívne expresívneho a bojovne ladeného úvodu textu sú tu podávané informácie o stave maďarského školstva v ČSR, na základe ktorých je demonštrovaná dobrá starostlivosť o maďarskú menšinu, a tým aj nepravdivosť

⁶¹ Zostali sme sami. In: *Slovenský hlas*. 1. 10. 1938, roč. 1, č. 224, s. 1.

⁶² Vojak musí znášať aj neúspech; Od „anšlusu“ po „mníchovský pakt“; Slováci! Slovenski občania! Slovenski vojaci! In: *Slovenský hlas*. 1. 10. 1938, roč. 1, č. 224, s. 2-5.

⁶³ A čo potom? In: *Slovenský hlas*. 2. 10. 1938, roč. 1, č. 225, s. 1; Nové základy štátu; Oslavy „víťazstva“. In: *Slovenský hlas*. 4. 10. 1938, roč. 1, č. 226, s. 2-5.

maďarskej propagandy.⁶⁴ Po vznesení územných požiadaviek Poľska voči ČSR sa však podobne ostrý tón ušiel aj jemu, a to napriek tomu, že počas medzivojnového obdobia sa aj vplyvom silnej slovanskej orientácie *Národnej jednoty* písalo skôr pozitívne. Článok s nadpisom *Bezhraničná drzosť Poliakov a Maďarov* informuje o plánovaných územných požiadavkách veľmi ostrým tónom.⁶⁵

Zaujímavé je, že počas celej mníchovskej krízy sa na stranách *Národnej jednoty* neobjavili informácie o protestných zhromaždeniach, ktoré sa v Juhoslávii konali na podporu ČSR. Ešte zaujímavejšie však je, že sa tu neobjavil ani žiadny priamy apel na juhoslovanskú vládu, aby sa zastala svojho malodohodového spojenca. *Národná jednota* vo viacerých článkoch dokonca preukazovala Stojadinovičovi priam službu v rámci prebiehajúcej predvolebnej kampane. Na titulnej strane č. 42/38 z 22. októbra je uvedená informácia o prvom Stojadinovičovom predvolebnom prejave aj spolu s jeho skráteným obsahom, ktorý má vyslovene propagandistický tón. Redakcia ho uviedla bez akéhokoľvek okomentovania, pričom citovala aj jeho vyjadrenia k mníchovskej kríze: „Nijaká moja argumentácia nemohla by väčšmi pochváliť a zodvihnúť zahraničnú politiku Kráľovstva Juhoslovanského, ako čo to ukázaly udalosti a skutočnosti, ktoré sa zjavili vo svete v posledných mesiacoch. V kritických časoch Juhoslávia obstála hlavne preto, že mala dobrú zahraničnú politiku. Zachránený bol i mier, ale i hranice nášho štátu.“ Absencia akéhokoľvek hodnotenia môže mať rôzne dôvody: strach z represívnych opatrení, ktoré by mohli nasledovať, vedomie bezmocnosti Juhoslávie v danej situácii, lojalita voči Stojadinovičovej vláde, a podobne. Podľa môjho názoru sú najpravdepodobnejšie prvé dve z uvedených možností, keďže redakciu *Národnej jednoty* tvorili skúsení novinári, ktorí mali potrebný politický prehľad. Pravdepodobnosť, že by tu išlo o priamu podporu Stojadinovičovho režimu je vzhľadom na politickú orientáciu väčšiny členov redakcie veľmi nízka, avšak úplne vylúčená byť nemôže, keďže Stojadinovičovo Juhoslovanské radikálne spoločenstvo malo svojich podporovateľov a členov aj medzi Slovákmi.⁶⁶ Podľa Jána

⁶⁴ Ako Československo „terorizuje“ Maďarov... In: *Národná jednota*. 1. 10. 1938, roč. 19, č. 40, s. 3.

⁶⁵ Bezhraničná drzosť Poliakov a Maďarov. In: *Národná jednota*. 8. 10. 1938, roč. 19, č. 41, s. 3.

⁶⁶ Sympatie juhoslovanského národa patria Československu. In: *Národná jednota*. 4. 6. 1938, roč. 19, č. 23, s. 1. Napríklad komunálne voľby v roku 1936 vyhrala JRZ drvivou väčšinou aj vo Vojvodine.

Siráckeho však mala *Národná jednota* v tomto období jasne antifašistickú ideovú orientáciu.⁶⁷

Evanjelický hlásnik informuje o výsledku Mníchovskej dohody vo svojom novembrovom čísle. Zhrnutie uplynulých udalostí, ako aj jednoznačné odhodlanie vytrvať vo vernosti Československu, vyjadril v článku *Čo je dnes našou najsvätejšou povinnosťou?* šéfredaktor tohto časopisu Ladislav Zgúth.⁶⁸ V druhom článku – *Z tragických chvíľ nášho starého domova* – sa nachádza očakávaná kritická reakcia na výsledky Mníchovskej dohody. Na rozdiel od textov *Národnej jednoty*, tu sa hneď v druhej vete zdôrazňuje fakt, že na konferenciu neboli pozvaní predstavitelia ČSR. Autor článku nešetří ani Francúzsko a Britániu, keď ich tituluje ako „bývalých spojencov“. Výrazný priestor autor venuje opisu kritického postoja britskej opozície voči politike appeasementu.⁶⁹ Zaujímavé teda je, že tento časopis okomentoval uplynulé udalosti priamejšie a tvrdšie, ako *Národná jednota*, ktorá sa prioritne zameriavala na politiku. Podľa môjho názoru tu vplyv zohrávala aj čítanosť jednotlivých periodík – *Evanjelický hlásnik* vychádzal v oveľa nižšom náklade, iba raz za mesiac a orientoval sa hlavne na témy blízke Slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Juhoslávii. Zrejme teda nebol pod takým drobnohládcom štátnych orgánov. V sekcii *Rozhľady* autor v novembrovom čísle *Evanjelického hlásnika* uviedol aj informáciu o gratulačných telegramoch, ktoré zaslal po Mníchovskej konferencii biskup nemeckej evanjelickej a. v. cirkvi v Záhrebe Hitlerovi, Henleinovi a iným popredným nacistickým hodnostárom.⁷⁰ Informáciu autor uviedol bez akéhokoľvek komentára.

Národný kalendár sa udalostiam mníchovskej krízy venuje v už spomínanom článku *Búrliivý rok 1938*. Udalosti sú tu znovu podávané v informatívnom duchu, neobjavujú sa žiadne expresívne vyjadrenia, ani nie sú zaujaté postoje. Podľa môjho názoru je to pravdepodobne kvôli tomu, že vyšiel až v novembri 1938, teda v čase, keď už najväčšie emócie opadli. Taktiež treba poznamenať, že redakcie *Národnej jednoty*

⁶⁷ SIRÁCKY, J.: *Dlhé hľadanie*, s. 253.

⁶⁸ *Čo je dnes našou najsvätejšou povinnosťou?* In: *Evanjelický hlásnik*. november 1938, roč. 12, č. 11, s. 162-163.

⁶⁹ *Z tragických chvíľ nášho starého domova*. In: *Evanjelický hlásnik*. november 1938, roč. 12, č. 11, s. 163-166.

⁷⁰ *Rozhľady*. In: *Evanjelický hlásnik*. november 1938, roč. 12, č. 11, s. 175.

a *Národného kalendára* boli do veľkej miery prepojené – napríklad zostavovateľom bol Andrej Sirácky. V období novembra sa už redakcia sústredila na adaptáciu v nových podmienkach.⁷¹

Hypotézu o potrebe sústredenia sa na stabilizovanie novej situácie v ČSR potvrdzuje aj záver gratulačného článku J. Škultétymu v decembrovom čísle časopisu *Náš život*: „*Tak sa nám zdá, že náš Bátka prežije i túto pohromu a bude svedkom ozdravenia svojho milovaného národa i republiky. Javí sa sila, energia. [...] A tá napína svaly i vôľu k titanskej všestrannej práci, ktorá má zahojiť veľké rany spáchané na národe a má zase uviesť do života uboleného národa radosť, sladké ovocie neúmornej práce a jasavý, teplý lúč slnka, osvetly a s ním i blahobytu.*“⁷²

Veľmi zaujímavá je zmena prístupu v hodnotení autonomistickej politiky na Slovensku, ktorá prichádza po vyhlásení autonómie Slovenska 6. októbra 1938. O samotnej Žilinskej dohode informuje *Národná jednota* č. 41/38. V porovnaní s predošlými článkami o HSLS a autonomistických snahách časti slovenských politikov pôsobí tento článok až prekvapujúco neutrálne, neobsahuje žiadne výhrady či negatívne hodnotenia. Ešte prekvapujúcejšie pôsobí záver článku, v ktorom je tento fakt hodnotený pozitívne: „*Porady v Žiline znamenajú počiatok nového lepšieho života Slovákov a Čechov.*“⁷³ Potvrdenie tohto trendu, teda vcelku pozitívne prijatie slovenskej autonómie v rámci ČSR, sa potvrdzuje aj v nasledovnom čísle *Národnej jednoty* z 15. 10. 1938. V článku *Autonomia Slovenska* autor v zásade nestranne opísal vývoj situácie na Slovensku po roku 1918, predovšetkým príchod českej inteligencie a jej činnosť pri formovaní republiky. Článok však v tomto nie je jednostranne pozitívny, venuje sa aj negatívam tohto pôsobenia: „*Ale na druhej strane prišli na Slovensko i ľudia, ktorí nechápali (a pozdejšie nechceli chápať!) rodenie sa nového, aktívneho slovenského nacionalizmu, ktorý sa dožadoval svojich práv.*“ Oproti predošlým článkom, ktoré mali tendenciu pomery v medzivojnovej republike prezentovať v pozitívnom svetle, je teda tento článok prvým prípadom kritickosti voči spomínaným pomeroch. Celkové hodnotenie vzniknutej situácie tu

⁷¹ Búrlivý rok 1938. In: *Národný kalendár*. 1939, roč. 20, s. 149-155.

⁷² Dr. Jozef Škultéty, správca Matice slovenskej 85 ročný. In: *Náš život*. december 1938, roč. 4, č. 3-4, s. 145.

⁷³ *Autonomia Slovenska*. Dohoda medzi Slovákami a Čechmi. In: *Národná jednota*. 8. 10. 1938, roč. 19, č. 41, s. 1.

autor uviedol nasledovne: „*Na autonomiu Slovenska v rámci Československej republiky môžeme sa dívať sympaticky, objektívne a považovať ju za dejinnú nevyhnutelnosť. Slovenský národ, slovenská reč, slovenská duchovná a kultúrna osobitosť je skutočnosťou a z nej celkom logicky a príčinnne vyplýva i slovenská autonomnosť.*“ Táto zmena vnímania je v istom smere dosť prekvapujúca. Redakcia *Národnej jednoty*, ako aj drvivá väčšina predstaviteľov vojvodinských Slovákov v medzivojnovom období zdôrazňovala potrebu československej jednoty. Zvlášť ju vyzdvihovali v čase ohrozenia ČSR počas Mníchovskej krízy, a logické by to teda bolo aj po následnom oslabení republiky. Na druhej strane tu však treba spomenúť aj druhý faktor, a to je relatívne slabá informovanosť o vnútorných záležitostiach na Slovensku v medzivojnovom období a z toho vyplývajúca idealizácia pomerov v republike. Uvedené pozitívne stanovisko voči autonómii Slovenska môže byť logické vzhľadom na spomenuté objektívne okolnosti, ako aj vzhľadom na silné národné cítenie vojvodinských Slovákov. Taktiež mohlo ísť aj o snahu dať slovenskej politickej reprezentácii šancu spravovať krajinu – teda počkať si na jej prvé reálne výsledky a neodsudzovať veci vopred. V súvislosti so spomínaným štýlom informovania československých predstaviteľov išlo podľa môjho názoru o prispôsobenie sa tomuto štýlu – teda sústredenie pozornosti na pozitíva v záujme motivovania čitateľov a udržania lojality k okyptenej republike. Záver článku potvrdzuje celý jeho obsah, teda pozitívne prijíma novú situáciu, ale zároveň kladie dôraz na jednotu republiky: „*Prajeme zo srdca, čo najúprimnejšie lepšie a šťastnejšie dni svojmu slovenskému národu a našej drahej starej vlasti, Československej republike!*“⁷⁴ Ostatné články uvedené na titulnej strane tohto istého čísla *Národnej jednoty* potvrdzujú, že ide o zmenu celkového prístupu. Spomenutá zmena vnímania HSLS sa potvrdila aj zaslaním pozdravného telegramu J. Tisovi, v ktorom redakcia praje vláde „*mnoho zdaru v prospech Slovenska a celej republiky*“, a tiež ju prosí, aby nezabúdala na krajské komunity, zvlášť v Maďarsku.⁷⁵ Negatívnejšie informácie sa nachádzajú na ďalších stranách tohto čísla, a to pri informovaní o politike a vnútorných pomeroch Poľska, ako aj pri

⁷⁴ Autonómne Slovensko. In: *Národná jednota*. 15. 10. 1938, roč. 19, č. 42, s. 1.

⁷⁵ Pozdrav prvej slov. vláde v Bratislave. In: *Národná jednota*. 15. 10. 1938, roč. 19, č. 42, s. 1.

uvedení série Hitlerových výrokov z rokov 1933 – 1938. Oba články sú však písané neutrálnym tónom, bez emotívnych a útočných formulácií z predošlých týždňov. Trend umierneného prístupu sa tu teda tiež potvrdil.⁷⁶

Podstatné informácie k otázke prijatia autonómie prináša text Andreja Mráza uverejnený na titulnej strane *Národnej jednoty* č. 44/38 z 29. 10. 1938. Mráz ako významná osobnosť pôvodom z Vojvodiny podáva rozsiahlejšiu analýzu vývoja vzťahu vojvodinských Slovákov k ČSR, k Slovensku, ako aj k čechoslovakizmu. Podľa jeho slov v medzivojnovom období spomedzi slovenských krajanských komunít vynikali v miere stotožnenia sa s čechoslovakistickou ideou práve juhoslovanskí Slováci. Mráz priznáva legitímnosť autonomistických snáh, chyby dovtedajšieho systému vládnutia v ČSR, ako aj nevyhnutnosť zmeny. Na ešte väčšie obhájenie nových pomerov a upokojenie Slovákov v Juhoslávii Mráz zdôrazňuje, že s autonómiou súhlasil aj Milan Hodža, ktorý mal vo Vojvodine veľkú popularitu a dôveru. Mráz dokonca upokojujúco píše aj o nutnosti vzdať sa časti územia v prospech Maďarska, a predovšetkým aj o údajne tolerantnom postoji katolicizmu na Slovensku voči evanjelickej cirkvi.⁷⁷ Uvedený Mrázov text v podstate potvrdzuje zmenu prístupu redakcie *Národnej jednoty* – a zrejme aj veľkej časti vojvodinských Slovákov – voči autonomistickému hnutiu na Slovensku. Myslím si, že Mráz tu odkryl jeden z dôležitých faktorov – dovtedajší, niekedy až zaryto negatívny postoj bol zrejme ovplyvnený nedostatočnou znalosťou pomerov v republike, a zrejme aj istou mierou idealizácie československej vládnej politiky. V tejto dobe teda podľa všetkého značná časť slovenskej vojvodinskej inteligencie prehodnotila svoj postoj k autonomistickým politikom na Slovensku a „dala im šancu“.

Positívne vnímanie prijatia slovenskej autonómie môžeme vidieť aj v decembrovom dvojčíse časopisu *Náš život*. V gratulačnom článku pri príležitosti 85. narodenín Jozefa Škultétyho v decembrovom čísle *Nášho života* sa autor okrajovo venuje aj udalostiam jesene 1938 v ČSR: „*Prozreteľnosť udelila nášmu veľkému starcovi v živote nášho národa*

⁷⁶ Hitlerove výroky; Neprajeme Poliakom náš údel; Ukrajinci v Poľsku si žiadajú autonomiu. In: *Národná jednota*. 15. 10. 1938, roč. 19, č. 42, s. 2-3.

⁷⁷ Zahraniční Slováci a nové Česko-Slovensko. In: *Národná jednota*. 29. 10. 1938, roč. 19, č. 44, s. 1.

zvláštnu dobu. Dobu poroby, borby za oslobodenie národa. Dožil sa jeho oslobodenia a zatým v jubilejnom roku i jeho osamostatnenia, ktoré bolo ale veľmi draho a bolestne prevedené, ved' národ náš je hrozne okyptený."⁷⁸ Znovu sa tu teda objavuje pozitívne vnímanie autonómie Slovenska, podobne ako aj veľmi negatívne vnímanie územných strát republiky.

Reakcie na Viedenskú arbitráž

Prvá Viedenská arbitráž znamenala ďalšiu zmenu v hodnotení viacerých subjektov. Relatívne zmierlivý tón typický pre *Národnú jednotu* v priebehu októbra 1938 sa stratil v prvom čísle po Viedenskej arbitráži, ktoré vyšlo 5. novembra. V článku *Slovákom sa stala veľká krivda* autor spomína množstvo legitímnych argumentov, ktoré však podáva znova dosť emotívnym tónom, miestami až s nereálnym prehánaním: „*Kde je spravodlivosť? V Maďarsku bude do 700.000 Slovákov ÚPLNE BEZ PRÁV a na Slovensku zostane asi 100.000 Maďarov, ktorí majú viacej práv ako v Maďarsku.*“ Zaujímavý je tiež sociálny rozmer tohto hnevu, teda odpor voči niekdajšej aristokracii: „*Pravda keď sa Slovákom niečo deje, nič to neznamená. Ale keď ide o záujmy džentrikov a grófov, tak sa na nič iného nehľadí.*“ Zaujímavý je tu záver článku, ktorý pôsobí priam bojovno-revanšisticky: „*Zase zvíťazili tí, proti ktorým sme sa stále borili, ale i táto krivda nebude večne trvať. A potom príde rávanie.*“⁷⁹ Podobná narážka na šľachtu sa nachádza aj v článku informujúcom o územných stratách Slovenska voči Poliakom: „*Dostali asi 146 km² s 8000 obyvateľmi, z toho 7000 Slovákov (okolie Skalitého a kus Vysokých Tatier, aby poľská šľachta mala kde zimovať!)*“⁸⁰

Negatívne vyjadrenia sa okrem Maďarska ušli aj na adresu hlavných arbitrov – Talianska a Nemecka: „*Páni Ribbentrop a Ciano rozhodovali hlavne na základe falošných maďarských štatistík (z r. 1910) a maďarské požiadavky splnili na 90 %.*“⁸¹ Ostrý tón sa tiež objavuje v závere článku *Nemecko-taliansky súd v prospech Maďarska*, pričom je smerovaný predovšetkým na Maďarsko, ale explicitne aj na mocnosti

⁷⁸ Dr. Jozef Škultéty, správca Matice slovenskej 85 ročný. In: *Náš život*. december 1938, roč. 4, č. 3-4, s. 145.

⁷⁹ *Slovákom sa stala veľká krivda*. In: *Národná jednota*. 5. 11. 1938, roč. 19, č. 45, s. 1.

⁸⁰ Slovensko ustúpilo Maďarsku 780 obcí. In: *Národná jednota*. 12. 11. 1938, roč. 19, č. 46, s. 3.

⁸¹ *Slovákom sa stala veľká krivda*. In: *Národná jednota*. 5. 11. 1938, roč. 19, č. 45, s. 1.

Osi, ktoré k tomuto výsledku dopomohli: „*Po 20 rokoch, po podlej diplomatickej hre dostávajú čistoslovenské kraje nazpäť a ich apetít neobyčajne vzrástol.*“ Slovo *podlej* je v texte ako jediné zvýraznené tučným písmom.⁸² Nasledujúce číslo *Národnej jednoty* je však už znova písané v miernejšom duchu. Udalosti posledných týždňov sú tu spomínané ako tragické, avšak dôraz je tu kladený na pozitívne udalosti. Tie sú interpretované ako postupný proces emancipácie slovenského národa: „*Bez 28. októbra nebolo 30. októbra r. 1918 a bez týchto dvoch dát nebol by prišiel ani 6. október 1938.*“⁸³ Potvrdilo sa teda pozitívne prijatie autonómie Slovenska.

Z uvedených príkladov sa dá konštatovať istá podobnosť vývoja vnímania situácie: bezprostredne po Mníchovskej konferencii bol tón veľmi ostrý, emotívny a často až burcujúci, ale v relatívne krátkom čase sa zmiernil a sústredil sa na pozitívne informácie, pričom negatívno-bojovný informačný štýl sa zachoval len v tých otázkach, o ktorých ešte nebolo rozhodnuté. Podobne sa zopakovalo aj pri Viedenskej arbitráži – hnev a expresívnejšie formulácie sa nachádzajú v podstate len v jednom čísle *Národnej jednoty*, hneď v tom ďalšom nasledovalo prijatie vzniknutej situácie a sústredenie sa na pozitívnejšie vyznenie informácií. V oboch prípadoch pritom pozitívnejšie informácie upriamovali pozornosť na tie stránky, ktoré bolo možné zmeniť, teda v tomto prípade na zjednotenie obyvateľstva okyptej ČSR a prácu v prospech jej udržania sa. Udržiavanie hnevu by podľa môjho názoru skôr čitateľov koncentrovalo na témy, o ktorých rozhodli veľmoci a ktoré v podstate nemali šancu ovplyvniť. Myslím, že toto konanie mohlo byť aj taktické, teda že redakcia *Národnej jednoty* sa v týchto veciach rozhodovala na základe toho, akým smerom chceli orientovať postoj miestnej slovenskej komunity, a nie až tak na základe objektívnych informácií. Navyše sa ukázalo, že v podobnom duchu sa už bezprostredne po oznámení výsledkov oboch konferencií vyjadrovali viacerí československí predstavitelia aj médiá, čo malo podľa môjho názoru veľký vplyv na informačný štýl *Národnej jednoty*.

Vnímanie situácie na Slovensku pokračuje v tomto období v predošlom smerovaní, teda v pomerne pozitívnom, a to aj napriek postupnému nárastu radikálnych vyjadrení slovenských predstaviteľov.

⁸² Nemecko-taliansky súd v prospech Maďarska. In: *Národná jednota*. 5. 11. 1938, roč. 19, č. 45, s. 1.

⁸³ Dvadsaťročné oslobodenia Vojvodiny. In: *Národná jednota*. 12. 11. 1938, roč. 19, č. 46, s. 1.

Národná jednota č. 46/38 informuje o vytvorení Strany slovenskej národnej jednoty. Sú tu citované aj slová J. Tisa: „*Odteraz bude jeden národ, jedna strana. Jednotný slovenský národ našiel jedinú správnu cestu pre zabezpečenie lepšej budúcnosti národa a zeme. To bude najvyšší zákon každého Slováka. Kto povstane proti jednotnej vôli slovenského národa, bude zradca a nepriateľ a proti nemu sa postúpi bezohľadne.*“ Trochu prekvapujúce pre mňa je, že celý článok vrátane spomínaného Tisovho prejavu je len informatívny, bez zaujatia stanoviska alebo akéhokoľvek upozorňujúceho vyjadrenia na zavedenie vlády jednej strany, ako aj na jemnú podobnosť Tisovej rétoriky s Hitlerovou. Ešte hrozivejšie pôsobí vylúčenie akejkolvek opozície, ako aj otvorené priznanie plánov na tvrdé zákroky voči nej. Dôvod na toto konanie redakcie môže byť jednak dovtedajšia krátka doba Tisovej vlády, ale tiež aj čiastočný súhlas viacerých autorov článkov s nevyhnutnosťou zjednotenia sa a spoločného postupu, ktorý sa vyskytoval vo viacerých článkoch na jeseň 1938, predovšetkým u autorov s pseudonymami (*or*) a *Št.* Vedomie nevyhnutnosti zjednotiť sa bolo zrejme posilnené aj udalosťami Viedenskej arbitráže a relatívne agresívnou politikou susedných štátov. V Tisovom prejave sa to spomína nasledovne: „*Zabudnime na všetko, čo nás delilo v minulosti. Jednotou a prácou zachováme to, čo máme, svornosťou a prácou dosiahneme to, čo nám chýbí. Všetci do práce za slobodu a budúcnosť slovenského národa! Sjednotení zvíťazíme. Slováci na stráž!*“⁸⁴ Veľmi zaujímavý je tiež opis osláv prijatia zákona o autonómii na Slovensku: „*Nedeľa 20. nov. bola dňom smierenia slovenského národa. Na všetkých kostoloch vyzváňaly zvony a konaly sa slávnostné bohoslužby. Boly to mohutné manifestácie po všetkých slovenských mestách a dedinách v znamení hesla: jeden Boh, jeden národ, jedna strana.*“⁸⁵ Nachádza sa tu teda parafráza nacistického hesla *Ein Reich, ein Volk, ein Führer* bez akéhokoľvek okomentovania, dištancovania sa, alebo upozornenia na pravdepodobný vplyv nacizmu. Podľa môjho názoru je to vzhľadom na dobrý politický prehľad redaktorov *Národnej jednoty* dosť zvláštne. Túto toleranciu pripisujem znovu viacerým zo spomínaných faktorov: prehodnotenie názoru na autonomistickú politiku na Slovensku a

⁸⁴ Slováci sa sjednotili v jednej politickej strane. In: *Národná jednota*. 12. 11. 1938, roč. 19, č. 46, s. 3.

⁸⁵ Novým prezidentom Česko-Slovenska bude dr. Emil Hácha, predseda najvyššieho správneho súdu. In: *Národná jednota*. 26. 11. 1938, roč. 19, č. 48, s. 2.

potreba jednoty vzhľadom na územné straty a agresívnu politiku susedov.

Prvý kritickejší článok k vývoju situácie na Slovensku po získaní autonómie prichádza na titulnej strane *Národnej jednoty* č. 49/38 z 3. decembra. Autor hneď v úvode článku kritizuje rozpustenie Slovenskej národnej strany. Celkovo v článku kritizuje príliš laxný postoj voči maďarskej a nemeckej menšine a na druhej strane príliš tvrdý postoj aj postup voči Čechom, centralistickým stranám a celkovo odkazom predošlej politickej éry. Taktiež má výhrady voči spôsobu, akým sa na Slovensku začal chápať systém vlády jednej strany: *„Jednotná strana má v sebe zahrnúť všetkých Slovákov nielen početne, ale aj ideovo a programovo. Nemôže to byť politika úzko stranícka a krajne odmietavá voči všetkému, čo bývalý režim vytvoril. Z jednej krajnosti netreba ísť do druhej.“* V týchto niekoľkých vetách je zhrnutých viacero aspektov, ktoré výstižne popisujú novovzniknutú situáciu na Slovensku, a ktoré sú aj dôkazom začínajúcej zmeny postoja predstaviteľov vojvodinských Slovákov. Taktiež to podľa môjho názoru dokumentuje aj demokratické myslenie redakcie *Národnej jednoty* – množstvo krajských komunít má totiž veľmi často tendenciu inklinovať práve k vodcovským osobnostiam a nacionalistickým sklonom vlády vo svojej starej vlasti. V závere tohto článku je uvedené zhrňujúce stanovisko, až výzva k politike na Slovensku: *„My, Slováci v Juhoslávii, nesledujeme nijaké stranícke, ani osobné ciele. Práve preto môžeme byť k udalostiam na Slovensku objektívnejší. Chápeme úplne ten elán, to nadšenie, ale nijako sa nemôžeme uspokojiť s mnohými výstrednosťami (zriadenie koncentračného tábora, odstraňovanie Masarykových obrazov zo škôl a pod.). Nie bratia Česi, ba ani nie „Čechoslováci“ sú hlavnými nepriateľmi Slovákov, ale niekto celkom iný. Naši nepriatelia sú tí, čo nám berú Košice, Devín, Tatry, Javorinu, Čadcu!“* V tejto časti textu je teda vystihnutých niekoľko zmien a spresnení vo vnímaní vývoja situácie na Slovensku očami autora tohto článku. Stále sa tu zdôrazňuje potreba zjednotenia sa a spoločného postupu Slovákov, avšak to má byť smerované výlučne proti iným štátom, ktoré prejavili agresivitu voči ČSR, resp. voči Slovensku. Taktiež je tu prítomný moment obhajoby výsledkov predošlého centralistického systému. Autor sa teda nenechal strhnúť ošialom z väčšej miery samostatnosti Slovenska, ktorý je taktiež typický pre krajské

komunity, ale skôr zastáva myšlienku continuity, prirodzeného vývoja. Čechoslovakizmus sa tu však už explicitne prezentuje ako prekonaná idea: „...svojím pomýleným bratom máme odpustiť. Tým skorej, že bez ich predpráce nebolo by dnes ani slobodného Slovenska.“ Formulácia *pomýlení bratia* je dosť ostrá, predovšetkým vzhľadom na to, že medzi ľuďmi čechoslovakistickej ideovej orientácie sa ešte pred niekoľkými mesiacmi dali zaradiť aj redaktori *Národnej jednoty*. Sú tu však opätovne zdôraznené zásluhy centralistických strán na rozvoji Slovenska v predošlom období. V úplnom závere článku sa v podstate po prvý raz nachádza otvorené upozornenie na príklon vládnucej garnitúry na Slovensku k nacizmu: „Slováci majú ísť dokopy nie preto, aby slúžili zase len jednému smeru, jednej ideológii (čím menej napodobňovať cudzie smery, pozdravy a uniformy!), ale preto, aby slúžili celku, okyptenému Slovensku a ťažko skúšanému národu!“⁸⁶ Znova sa tu dá konštatovať vcelku triezvy a kritický pohľad autora článku na vývoj situácie na Slovensku. Treba však podotknúť, že nielen juhoslovanskí Slováci mali silné československé cítenie. Vo veľmi podobnom duchu písal napríklad aj slovenský *Newyorský denník*.⁸⁷

Kritickejší tón voči smerovaniu slovenskej politiky pokračuje aj v č. 51/38, kde je uvedený článok *Slovensko volí*. Nachádza sa tu aj vcelku kritické vyjadrenie k časti slovenských politikov: „Veríme, že to slobodné Slovensko nebude také, ako si to želajú niektorí pomýlení a ešte starým maďarsko-aristokratickým duchom napáchnutí Slováci! Slováci nepotrebujú nijaký samostatný štát slovenský, lebo by bol len predohrou pre splynutie s Maďararásogom. Kto takéto niečo hlása, robí najväčší zločin proti slovenskému národu alebo je strašne krátkozraký. Tu každý poctivý Slováč musí zvolat: Až dosiaľ, a nie ďalej!“⁸⁸ Pokračuje teda trend spresňovania nového názoru na autonomistickú politiku na Slovensku, redakcia už presnejšie definuje hranice a viac sa približuje svojmu predošlému štýlu

⁸⁶ Bratom na Slovensku! In: *Národná jednota*. 3. 12. 1938, roč. 19, č. 49, s. 1.

⁸⁷ Napríklad v dostupných číslach z februára 1939 sa až posmešne vyjadruje o K. Sidorovi a iných predstaviteľoch HSLS, kritizuje aj protičeskú a protižidovskú politiku tejto strany. Taktiež sa vyjadruje veľmi lojálne o E. Benešovi, ktorý vtedy prišiel na pôdu USA. Všeličo; Dr. Beneš bude vítaný mayorom Laguardiom na mestskom dome vo štvrtok. In: *Newyorský denník*. 8. 2. 1939, roč. 26, č. 131, s. 1; Dr. Eduard Beneš srdečne vítaný ako zastánca demokracie. In: *Newyorský denník*. 9. 2. 1939, roč. 26, č. 132, s.1; Veľkolepé privítanie Dr. Eduarda Beneša; Dr. Eduard Beneš obliehaný žiadosťami o prednášky. In: *Newyorský denník*. 11. 2. 1939, roč. 26, č. 134, s. 1.

⁸⁸ Slovensko volí. In: *Národná jednota*. 17. 12. 1938, roč. 19, č. 51, s. 2.

informovania. Obdobie zvýšenej tolerancie voči radikálnejším vyjadreniam a skutkom autonomistických politikov teda očividne skončilo. Pozitívne vnímanie súčasnej formy autonómie Slovenska však pretrvalo. V článku Branislava Mokiča o zbierkach na pomoc ČSR, uverejnenom v *Národnej jednote* č. 52/38 otvára autor v závere otázku, na aké Československo to vlastne ľudia prispievali. Naráža tým na skutočnosť, že pri začiatku zbierky to bola ešte „prvá“ republika a pri jej ukončení „druhá“. Autor túto otázku vysvetľuje vcelku jednoduchým, ľudovým jazykom: „*My máme radi autonómne Slovensko aj Česko-Slovensko písané s pomlčkou, ale tak isto sme mali radi aj Česko-Slovensko bez pomlčky.*“ Autor ďalej pokračuje v opise vzťahu k vnútropolitickému vývoju na Slovensku: „*Nezúčastňujeme sa vnútorného zápolenia v našej starej vlasti a poznáme ju len ako celok, ako svoju starú vlasť, ktorej patrí naša láska a vernosť.*“ Tu autor hovorí skôr sám za seba, keďže iní autori článkov *Národnej jednoty* sa k vnútropolitickému vývoju na Slovensku vyjadrovali dosť často. V závere textu sa autor vyjadruje k česko-slovenskému pomeru: „*Trvalé hodnoty sú len skalnatá zem tatranská, slobodný národ slovenský, opretý o bratský národ český.*“⁸⁹ V silvestrovskej *Národnej jednote* č. 53/38 je uvedený článok o pobyte prezidenta Emila Háchu vo Vysokých Tatrách počas vianočných sviatkov, kde ho privítal predseda slovenskej vlády Jozef Tiso. Citované príhovory oboch štátnikov boli ladené vo veľmi zmierlivom duchu, pričom podobne sa to snažila ešte podčiarknuť redakcia *Národnej jednoty* svojim komentárom v závere článku: „*Minulé spory sú za nami. Pred nami je len spoločná práca, ktorá nedelí, ale sbratuje.*“⁹⁰

Časopis *Náš život* reagoval na udalosti jesene 1938 až vo svojom decembrovom dvojčíisle. V článku Jána Čajaka *Dvadsať rokov uplynulo od nášho oslobodenia* sa venuje predovšetkým opisu pozitívneho vývoja podmienok vojvodinských Slovákov od roku 1918. Len v poslednom odseku tohto textu prešiel k udalostiam v ČSR: „*A práve teraz, keď sa máme radovať a vrúcne ďakovať Prozreteľnosti i chrabrému osloboditeľnému národu, vtedy ťažká chmára smútku zahalila nás.*“ Celá reakcia sa v podstate držala len v informatívno-lútoštvom duchu, len v závere sa nachádza

⁸⁹ Naša pomoc starej vlasti. In: *Národná jednota*. 24. 12. 1938, roč. 19, č. 52, s. 2.

⁹⁰ Nový poriadok na Slovensku znamená trvale zabezpečený pokoj medzi Čechmi a Slovákami. In: *Národná jednota*. 31. 12. 1938, roč. 19, č. 53, s. 1.

pokojná výzva udržať si odhodlanosť „všetko obetovať za národ, za vlasť...“⁹¹

Celkovo teda môžeme konštatovať, že vzťah redakcie *Národnej jednoty* k autonomistickým slovenským politikom prechádzal svojím vývojom: dlhé roky bol negatívny, zatiaľ čo vzťah k centralistickej vláde a ideí čechoslovakizmu bol až idealisticky pozitívny. Po 6. októbri nastala zmena, redakcia prehodnotila svoje dovtedajšie názory, prijala autonómiu Slovenska ako prirodzenú súčasť vývoja, avšak v tolerancii sklzála až príďaleko, keďže začala tolerovať aj radikálnejšie prejavy a skutky predstaviteľov novej slovenskej vlády. Po niekoľkých týždňoch sa však aj tu vrátil kritický pohľad, redakcia si teda určila hranicu toho, čo je ešte tolerovateľné v rámci autonómie a slovenskej svojbytnosti. Pozitívne vnímanie nového štátoprávneho usporiadania ČSR s autonómnym postavením Slovenska však už ostalo prítomné v myslení veľkej časti slovenskej vojvodinskej elity. Prejavilo sa to aj v neskoršom období, keď po začiatku konfliktu v odbojovom hnutí väčšina miestnej elity podporovala Milana Hodžu a jeho víziu obnovy republiky.

Vo vnímaní vnútro politickej situácie Juhoslávie na stranách *Národnej jednoty* v podstate pokračoval dovtedajší trend, teda v podstate výrazná podpora vládnej strany Juhoslovanske radikálne spoločenstvo (JRS). Dosť tendenčný je napríklad článok z 5. 11. 1938. Uvádza Stojadinovičov prejav o zlej situácii roľníkov pred nástupom jeho vlády a veľké úspechy po ňom. V podobnom duchu informuje aj príspevok o prejave A. Korošca, kde znova jednostranne vyzdvihol program vládnej strany JRS oproti „programovo nejednotnej a roztrieštenej sdruženej opozícii“. Príspevok redakcia znovu vôbec neokomentovala redakciou, pôsobí ako čisto prebratý text predvolebnej propagandy. Celý článok je uvedený nadpisom *Volebná kampaň*, čo tento prístup čiastočne vysvetľuje. Podľa mojej mienky ide buď o nátlak z vládnej strany, na ktorý sa redakcia logicky obávala klásť odpor, alebo môže ísť aj o platenú politickú propagáciu, resp. kombináciu jedného aj druhého dôvodu. Žiadne dokumenty potvrdzujúce, resp. vyvracajúce tieto hypotézy som však zatiaľ nenašiel. Počet článkov propagujúcich vládnú stranu JRS a jej premiéra má v *Národnej jednote* rastúcu tendenciu, v č.

⁹¹ Dvadsať rokov minulo od nášho oslobodenia. In: *Náš život*. december 1938, roč. 4, č. 3-4, s. 137.

46/38 sa okrem rozsiahlejšieho článku o predvolebných podujatiach vládnej strany objavuje aj reportáž z výstavy s názvom *Veľký pokrok nášho hospodárstva za posledné 3 roky*. Oba články majú jednostranný charakter, bez uvedeného názoru alebo komentára redakcie. O predvolebných zhromaždeniach informuje aj *Národná jednota* č. 50/38 z 10. decembra. Tradične je tu bohatý priestor venovaný premiérovi Stojadinovičovi a jeho vládnej strane JRS.⁹² Okrem toho sú tu však prvý a jedinýkrát spomenuté aj predvolebné zhromaždenia Združenej opozície. Opísané len stručne informatívnym nestranným zaujatím, priestoru však majú viditeľne menej ako informácie o vládnej strane. Medzi kandidátmi Združenej opozície za Novosadský okres pritom figuruje Aleksandar Žiža,⁹³ právnik, ktorý prebral kanceláriu Jána Bulíka po jeho presťahovaní do Belehradu. Bulík pri predošlých komunálnych voľbách aktívne spolupracoval so Združenou opozíciou, je teda možné, že s ňou čiastočne spolupracoval aj v rámci týchto volieb. Podľa Jána Siráckeho v Báčskom Petrovci vyhral komunálne voľby nominant Združenej opozície. K tejto téme tiež uvádza informáciu, že mnohí Slováci boli členmi a spolupracovníkmi Združenej opozície, pričom viacerí z nich boli aj členovia alebo sympatizanti Komunistickej strany Juhoslávie. Okrem Bulíkovho vplyvu tu spomína aj vplyv Andreja Siráckeho a vplyv protifašistickej orientácie *Národnej jednoty*.⁹⁴ Podľa môjho názoru je toto tvrdenie čiastočne nepravdivé. Je síce pravda, že diskurz *Národnej jednoty* bol jednoznačne protifašistický, avšak pri informovaní o vnútro politickej situácii Juhoslávie sa autori správali vždy opatrne. Zvlášť to platí o období Stojadinovičovej diktatúry. V posledných mesiacoch pred decembrovými voľbami práve vidno nárast priestoru, ktorý na svoju propagáciu (priam až propagandu) dostávala vládne JRS. *Národná jednota* teda podľa môjho názoru jednoznačne prispievala k protifašistickej orientácii slovenskej komunity, avšak z hľadiska vnútornej politiky a predvolebného informovania podľa mňa oveľa väčšou mierou prispela k víťazstvu vládnej strany JRS.

⁹² Veľký volebný prejav predsedu vlády dr. Milana Stojadinoviča. In: *Národná jednota*. 10. 12. 1938, roč. 19, č. 50, s. 1.

⁹³ Pred voľbami. In: *Národná jednota*. 10. 12. 1938, roč. 19, č. 50, s. 1.

⁹⁴ SIRÁCKY, J.: *Dlhé hľadanie*, s. 253.

Počas spomínanej predvolebnej kampane sa udalosti oklieštenia ČSR často používali v rámci predvolebnej rétoriky, a to tak vládnu stranou, ako aj opozíciou. Každá strana si ju samozrejme interpretovala po svojom – podľa Milana Stojadinovića ČSR doplatila na chybnú zahraničnú politiku, oproti čomu zdôrazňoval stabilnú zahraničnopolitickú pozíciu Juhoslávie. Opozícia samozrejme jeho vládu aj pasivitu počas mníchovskej krízy kritizovala, jeden z jej predstaviteľov nazval mníchovské udalosti „*najväčšou vierolomnosťou po Kosove*“.⁹⁵

V čase vrcholiacej kampane sa zároveň vo Vojvodine oslavovalo 20. výročie jej pripojenia k juhoslovanskému štátu, ktoré prebehlo počas novembra 1918. Výročie oslobodenia si teda postupne pripomínali takmer všetky mestá a obce. V Novom Sade prebiehali 13. novembra oslavy, na ktorých vystúpil aj premiér M. Stojadinović. V jeho reči uvedenej na titulnej strane *Národnej jednoty* č. 47/38 sa okrem už tradičného bohatého opisu úspechov jeho vlády spomína aj otázka zahraničnej politiky, v ktorej naráža na osud ČSR: „*Vo svojich medzinárodných vzťahoch mu nežiadame nič cudzieho, ale nedáme si ani piad' svojej zeme. Vy ste po tieto dni videli ako sa hranice niektorých štátov menia za 24 h. Ale my nie sme štát, ktorý je stvorený zeleným stolom, sediac v pohovke a fajčiac dohán. Celému svetu je známe, že sú hranice Juhoslávie spravodlivo určené, krvou označené, mečom vyrezané, kostiami junákov upevnené. Takéto hranice nemôžu sa ani meniť.*“⁹⁶ Táto časť prejavu je zaujímavá hneď z viacerých aspektov. Stojadinović tu ani v náznaku nespomenul priateľský vzťah a spojenectvo Juhoslávie a ČSR, ktoré trvalo prakticky počas celého medzivojnového obdobia. Taktiež zjavná podobnosť medzi vznikom ČSR a medzivojnového juhoslovanského štátu na základe Versailleského systému je zjavná. Došť pokrivené vnímanie vzniku ČSR „za kaviarským stolom“ a naproti tomu zdôrazňovanie „vybojovaných“ hraníc Juhoslávie je tiež došť povážlivé zvlášť v tomto regióne, keďže veľké percento vojvodinských Slovákov bojovalo v Československých légiách. O dôvodoch použitia týchto vyjadrení v Stojadinovićovom prejave netreba diskutovať, keďže tie sú v tomto

⁹⁵ SOVILJ, M.: *Československo-jugoslávské vzťahy v letech 1939 – 1941. Od zániku Československé republiky po okupaci Království Jugoslávie*. Praha : FF UK, 2016, s. 44-45.

⁹⁶ „Nežiadame nič cudzieho, ale nedáme ani piad' svojej zeme!“ In: *Národná jednota*. 19. 11. 1938, roč. 19, č. 47, s. 1.

predvolebnom období zjavné. Otázkou je, prečo *Národná jednota* uvádzala tieto informácie bez akéhokoľvek komentovania či korigovania. Znova tu teda vyvstáva otázka, aký bol dôvod, resp. motivácia takéhoto konania. K týmto úvahám o objektivite a slobode tlače je nutné uviesť súvisiace tvrdenia Jána Siráckeho. Ten otvorene priznáva, že väčšiu slobodu mala *Národná jednota* pri zahraničnopolitických textoch, keďže vo vnútropolitických záležitostiach „*bolo menej možností a viac nebezpečenstva zo strany úradov.*“⁹⁷ Tento výrok podľa mňa potvrdzuje nevyváženosť kritického tónu pri informovaní o zahraničnopolitickej a vnútro politickej situácii. Otázne je len, či naň redakcia pristúpila na základe priameho zásahu štátnej moci, alebo len preventívne.

Báčsky Petrovec oslavoval výročie svojho oslobodenia dňa 15. novembra 1938. Na veľkolepej slávnosti s viactisícovou účasťou vystúpilo viacero slovenských aj srbských rečníkov. V *Národnej jednote* č. 47/38 sa k tejto udalosti objavuje viacero článkov, pričom najviac je tu citovaný prejav S. Štarkeho. Zaujímavé však je, že sa k udalostiam v ČSR vôbec nevyjadril, resp. ak sa aj vyjadril, redakcia o tom neuviedla ani zmienku.⁹⁸ Absencia narážok na situáciu v ČSR mohla byť odôvodnená prítomnosťou predstaviteľov juhoslovenskej štátnej moci, z ktorých viacerí boli pravdepodobne príslušníkmi vládneho JRS. Zaujímavý však je aj fakt, že pozdravné telegramy zo zhromaždenia sa zaslali iba najvyšším štátnym predstaviteľom Juhoslávie, do ČSR nebol poslaný žiadny – napriek tomu, že počas celého medzivojnového obdobia tak vojvodinskí Slováci robili prakticky pri každej slávnostnejšej udalosti.

Záver:

Čo sa týka celkového zhodnotenia spôsobu informovania vojvodinských slovenských periodík v roku 1938, dá sa konštatovať viacero charakteristík. *Evanjelický hlásnik* informoval o situácii vcelku priamo, ale počet článkov týkajúcich sa skúmaných tém bol veľmi nízky – primerane k tematickému zameraniu tohto cirkevného časopisu.

⁹⁷ SIRÁCKY, J.: *Dlhé hľadanie*, s. 253.

⁹⁸ Manifestačné zhromaždenie pred obecným domom. In: *Národná jednota*. 19. 11. 1938, roč. 19, č. 47, s. 1-2.

Časopis *Náš život* informoval o udalostiach v ČSR na jeseň 1938 až vo svojom decembrovom dvojčísle. Zaujímavé však je, že o týchto udalostiach informoval len okrajovo, v rámci iných článkov. Bol v nich otvorene prítomný smútok a rozčarovanie nad vývojom udalostí, avšak vzhľadom k celkovému rozsahu predstavovali sledované fenomény len marginálnu tému. *Národný kalendár na rok 1939* informoval o sledovaných udalostiach v článkoch *Andrej Hlinka* a *Búrlivý rok 1938*. Keďže vyšiel až v novembri 1938, väčší časový odstup sa prejavil v informatívnom spôsobe opisu udalostí, stanovisko bolo zaujaté len pri hodnotení činností A. Hlinku. Najväčšie množstvo kritických a hodnotiacich článkov sa objavuje v *Národnej jednote*, pričom pri viacerých témach tu možno badať zmeny postoja a postupný názorový vývoj. Najviditeľnejšie je to pri vzťahu k autonomistickej politike na Slovensku, kde sa z pôvodného prehnane negatívneho postoja redakcia posunula po 6. októbri 1938 až k priveľkej tolerancii, čo však do konca roka skorigovala. Mení sa aj spôsob podávania informácií o najväznejších udalostiach tohto obdobia – Mníchovskej dohode a Viedenskej arbitráži. V oboch prípadoch sa najprv objavuje veľmi emotívny tón, ktorý sa následne skoriguje do nestranného informovania – miestami až prehnaného. Spôsob informovania o politike juhoslovenskej vlády sa nemení – zostáva stále servilný, bez známok kritickosti.